

A RASSZ IMPLICIT ASSZOCIÁCIÓS TESZT INTERNETEN GYŰJTÖTT ADATAINAK ELEMZÉSE MAGYAR MINTÁN¹

SOMOGYI Mónika
ELTE PPK, Iskolapszichológia Tanszék
somogyi.monika@ppk.elte.hu

BERNÁTH László
ELTE PPK, Iskolapszichológia Tanszék
bernath.laszlo@ppk.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér, célkitűzések: Az Implicit Asszociációs Teszttel (IAT) kapcsolatos első tanulmány megszületése óta nagy utat járt be ez az indirekt mérési eljárás az implicit szociális kogníció területén. Jelen tanulmány célja, hogy a nemzetközi adatok tükrében bemutassa az utóbbi 5 évben a Project Implicit szerverén (<https://implicit.harvard.edu/implicit/hungary/>) összegyűlt magyar mérési eredményeket a fekete vagy fehér bőrszínű emberek arcainak preferenciáját mérő rassz IAT-n. *Módszer:* A pszichológiai témájú, interneten is alkalmazható kutatások egyik iskolapéldájaként tarthatjuk számon az IAT-t. Egészen különböző területekhez adaptálható (szociális attitűdök, sztereotípiák, politikai attitűdök, önbecsülés). Emellett egyszerű az adminisztrációja és más indirekt mérőeszközökhöz viszonyítva magas a reliabilitása, noha ritkán éri el a direkt kérdőívek megbízhatóságát. *Eredmények:* Az elemzésben részt vevő 4736 fő mind a direkt, mind az indirekt mérési eljárások tanúsága szerint átlagosan a fehér, európai arcokat, a számukra ismerősebb embereket preferálja. Míg például a kor vagy a vallásosság elhanyagolható mértékben vesz részt a fenti attitűdök alakulásában, minél inkább szélsőjobboldali a vizsgálatban részt vevő identitása, annál szélsőségesebben képviseli a fehérek preferenciáját és nem leplezi egyben a feketékkel szembeni ellenérzését, s különösen az önbeszámoló alapján vizsgálatban a politikai identitás nagy hatásméretet mutat. *Következtetések:* Korábbi kutatásokról

¹ Szeretnénk köszönetet mondani a magyar nyelvű IAT oldal (<https://implicit.harvard.edu/implicit/hungary/>) fordítási munkálataiban nyújtott segítségéért Ford Noéminek, a statisztikai adatkezelésben nyújtott segítségéért Galác Benedeknek és Páva Ritának.

az derül ki, hogy az interneten gyűjtött adatok összhangban vannak a laboratóriumi körülmények között lefolytatott kutatások eredményeivel, azok körültekintő interpretálására ügyelve és tekintetbe véve azt a ténytet, hogy a neten önként vállalkozó emberek képezik a vizsgálati mintát.

Kulcsszavak: internetes kutatás, Implicit Asszociációs Teszt, implicit és explicit attitűdök, rassz IAT, Likert-féle attitűdskála

AZ INTERNET ADTA LEHETŐSÉGEK

Az internet elterjedése alapjaiban változtatta meg a mindennapi és tudományos élet számos területét, az emberek közötti kommunikációtól a tanulás lehetőségein keresztül akár a pszichológiai kutatási módszerekig. Ezzel a nagyfokú változással is számolt a neves szociálpszichológus, William J. McGuire, amikor 20 évvel ezelőtt, 1993-ban azt jövendölte, hogy 2000 és 2020 között, a társadalmi-politikai kérdések pszichológiai kutatásfolyamának általa előrevetített negyedik korszakában a fő kutatási téma a személyek és csoportok közötti folyamatok tárgyköre lesz. Emellett a makroszintű kutatások arányának növekedését feltételezi, valamint arra számít, hogy az elméletek és módszerek a rendszerek elemzésére fognak koncentrálni (McGuire, 1998).

A megjövendölt korszak jelenében tanulmányunk a magyar nyelvű rassz Implicit Asszociációs Teszt internetes kutatási eredményeit kívánja összegezni. Mindenekelőtt bevezetésképpen áttekintjük, milyen kihívásokat jelent az internetes kutatások megjelenése a korábban megszokott laboratóriumi kutatásokhoz képest, majd fókuszba állítjuk kutatásunk fő területét, az implicit társas kogníciót.

Internetes kontra laboratóriumi kutatás

Kutatási körülmények

Az internetes kutatásokat az internetes környezet annyiban nehezíti szemben a laboratóriumi vizsgálatokkal, hogy gép előtt ülve szándékosan vagy akaratlanul is nagyobb valószínűséggel vége szakadhat a felvételenek, mint ahogyan ez egy előre leszervezett vizsgálat esetén előfordulhat. Nem lehet előre kiszámítani azokat a helyzeteket, amikor az internetkapcsolat hirtelen megszakad, a kísérleti személy nem szeretne lemaradni kedvenc sorozatáról, vagy bármilyen zavar áll elő, s emiatt hagyja abba idő előtt a vizsgálatot (Nosek et al., 2002a). Így nagyobb számú adatvesztéssel kell számolni az interneten szerzett adatok esetében, s ezt szem előtt tartva célszerű rövid kísérletek tervezése, hogy a kitöltéshez szükséges idő hosszúságával ne növeljük a potenciális zavaró tényezők előfordulásának valószínűségét.

Etikai megfontolások

A kísérletvezető jelenlétének hiányából fakadóan kiemelt jelentősége van a kutatással kapcsolatos részletes írásbeli információnak, amely alapján a vizsgálati személy el tudja dönteni, részt kíván-e venni a vizsgálatban. Fontos, hogy ez az informáló szöveg elég megnyerő legyen ahhoz, hogy a vizsgálati személyek nagyobb eséllyel vegyenek részt

a kísérletben, s megértsék annak pszichológiai jelentőségét. A *gyakran ismételt kérdések* (GYIK) hozzáférhetővé tétele is a kísérletvezető hiányának kompenzálását szolgáló módszer. Ugyanakkor a kísérletvezető hiányából fakadóan a kísérleti személyek védelme bizonyos értelemben jobban megvalósul az internetes kutatásban, ha azt a tény vesszük alapul, hogy az internetet használva nem áll ott senki a vizsgálati személy mellett „presszionáló módon”, hogy jó volna, ha befejeznék a feladatot (Nosek et al., 2002a).

Biztonsági kérdések

Három szempontot mindenképpen érdemes figyelembe venni az adatbiztonság megteremtésekor. (1) A kitöltő személyének védelme: csak az ő általa megadott adatokat használjuk, nem gyűjtünk róla több információt, valamint biztosítjuk a teljes anonimitást. Ebben a tekintetben az internetes kutatás hatékonyabb, mint a sztenderd laboratóriumi kutatás, hiszen a vizsgálatban részt vevő személy nem találkozik a kísérletvezetővel, a részt vevő személyek számítógépe és a szerver között nincs közbeiktatva harmadik személy, valamint a számítógép IP címe csak a gépet azonosítja be, a vizsgálati személyt nem. (2) Az adatkommunikáció biztonságának megteremtésére titkosítási módszereket szokás alkalmazni, mint amilyen a https vagy az SSL technológia. (3) Az adatok tárolása szervereken történik, az internetes kutatóknak fontos ezek védelmét is biztosítani (Nosek et al., 2002a). Az adatlopás elleni védelmet többnyire tűzfalakkal és biztonságos autentikációs módszerekkel oldják meg.

Mintavétel interneten keresztül

Az internetes mintavétel nagyobb változatósságot mutat bármilyen laboratóriumi kísérlet adta lehetőségek eseténél. A világ bár-

mely pontjáról érkehetnek a vizsgálati személyek. Jelentősen könnyebb az internet adta lehetőségekkel vizsgálati személyeket toborozni, például a Facebook segítségével. Ugyanakkor a kutatásba önként jelentkezők önszelekciója okán megjelenő esetleges mintavételi torzítást figyelembe kell venni az adatok értelmezésekor, ha a populációra vonatkozóan következtetéseket szeretnénk levonni.

Internetes mintavétel esetén kiemelt kérdés még a kutatáshoz való hozzáférés, ami háromféle lehet. A *nyitott hozzáférés* esetében bárki elérheti a tesztet, aki rátéved az adott oldalra, ebben az esetben nem tudjuk kontrollálni a minta összetételét. A *speciális hozzáférés* esetében szelektáló kérdések előzik meg a kutatást, például a korra vagy iskolai végzettségre vonatkozóan, ám még ebben az esetben sem kiküszöbölhető a vizsgálati személyek önszelektáló torzítása. A *meghívó jellegű hozzáférés* esetében csak a vizsgálatba meghívottak számára hozzáférhető a kutatás. Ebben az esetben a kísérletvezető tudja kontrollálni a résztvevők összetételét azzal, hogy egyedi hozzáférési kódot küld a meghatározott szempontok alapján kiválasztott vizsgálati személyeknek.

Webalapú kísérleti kialakítás (design)

A laboratóriumi környezethez képest bizonyos kutatás-módszertani szempontok esetében kihívást jelent az internetes környezet. A hatékony kísérleti környezet megteremtésekor figyelembe kell venni, hogy az adott kutatás *koherens* módon illeszkedjen egy átgondolt koncepcióba, annak integrált elemeként. Másodsorban az *egyszerűsítésre* kell törekedni, minden – előre látható – szükségtelen nehezítő tényezőt lehetőség szerint ki kell zárni. A harmadik kiemelt kutatás-módszertani szempont, hogy a résztvevők *involváltsága* fennmaradjon a kísérlet során. A kísérleti

kialakításnak *konzisztenciájával* hozzá kell járulni ahhoz, hogy valamennyi kísérleti személy ugyanazokat a kísérleti feltételeket kapja (pl. hasonló hangulat, kognitív terhelés) (Aronson et al., 1990, idézi Nosek et al., 2002a). A jelen kutatásban az itt felvázolt kutatás-módszertani szempontokat igyekezünk szem előtt tartani. A bevezető második gondolati szálát kutatási területünk, az implicit társas kogníció témájának szenteljük.

AZ IMPLICIT TÁRSAS KOGNÍCIÓ GYÖKEREI

Miközben a szociálpszichológusok – más tudományterületeket megelőzve – már a XX. század első harmadában feltételezték, hogy a társas viselkedést befolyásolják kognitív közvetítő folyamatok, mégis csak a *tudatos* megismerő folyamatokat kutatták, pedig a megismerés nagy része lehet *nem tudatos*. A XX. század következő két harmadában tehát a legtöbb szociálpszichológus azt vallotta, hogy az attitűdök tudatos módon működnek. Ezt az alkalmazott explicit mérőeszközök (pl. kérdőívek, tulajdonságlisták) domináns használata is alátámasztja, melyek azt feltételezik, hogy a személy be tud számolni a saját kognitív folyamatairól (Greenwald és Banaji, 1995).

1995-ben Greenwald és Banaji meghatározó tanulmányukban rámutatnak az introspekció korlátaira, s kifejtik, hogy olyan elméleti konstruktum meghatározására van szükség, amellyel integrálhatók és újraértelmezhetők a korábbi kutatások, új kutatások végezhetőek és új mérőeszközök fejleszthetők ki hatására. Ezt követően a szociálpszichológia területén egyre nagyobb hangsúllyal szerepel az implicit társas kogníció fogalma. Mit is értünk alatta?

Implicit társas kognícióról akkor beszélünk, amikor az introspekció számára azonosítatlan (vagy pontatlanul meghatározott), múltbeli tapasztalatból származó nyom befolyásolja a személy válaszainak valamely kategóriáját (Greenwald és Banaji, 1995). Ebből következően a közvetlen mérés, vagyis az introspekción alapuló mérés nem alkalmas a vizsgálatára, olyan közvetett mérési eljárásokra van tehát szükség, amelyek során a vizsgálati személyekkel nem tudatjuk, mit mérünk, válaszadásuk közben minimalizáljuk a gondolkodás és az elvárások, a társadalmi kívánatosság lehetőségeit. A kognitív pszichológia területéről, egészen pontosan a szelektív figyelem és a rövid távú memória kutatási tradíciójából nőttek ki az első tanulmányok az implicit társas kogníció területén, melyek abból indulnak ki, hogy megkülönböztethető automatikus és kontrollált megismerés (Payne és Gawronski, 2010). A kulcsgondolat tehát az, hogy az információfeldolgozás folyamatában a kontrollált folyamatok szándékos figyelmet kívánnak, nagyobb kognitív kapacitás szükséges a működésükhöz, szándékosan indítjuk vagy módosítjuk őket; míg az automatikus folyamatra kisebb figyelem irányul, korlátlan kapacitása van, nehéz rá szándékosan hatni. Az implicit memória kutatói azt találták, hogy a tanulás mélysége befolyásolja leginkább az automatikus működést. A jól megtanult elemeket könnyebb észlelni és automatikusan előhívni a memóriából, míg a kevésbé jól megtanultak nagyobb kognitív erőfeszítést igényelnek. Ezekben a feltevéseken alapul Fazio és munkatársai (Fazio et al., 1986) szociálpszichológiai aspektusú megkülönböztetése, mely szerint a jól megtanult, kvázi erős attitűdök automatikusan aktiválódnak, a gyengén megtanult, kvázi gyenge attitűdök pedig szándékosan hívhatók csak elő.

Míg az implicit memória a múltbéli tapasztalatok hatásain alapul, amit a kísérletvezető kontrollál és egy későbbi bemutatáskor közvetlenül megfigyelhető, addig az implicit társas kogníció definíciója egy múltbéli tapasztalat *nyomára* utal, ami egy későbbi választ *közvetít* (Payne és Gawronski, 2010). Például az implicit sztereotipizálás folyamatát vizsgáló kutatások azt mutatják, hogy személyekről szóló sztereotip információk hatékony forrásai lehetnek a diszkriminációnak, különösen akkor, ha nem tudatosodnak (Banaji et al., 2003).

Implicit folyamatok vagy implicit mérőeljárások?

Amióta Greenwald és Banaji (1995) bevezette az implicit társas kogníció fogalmát, a terminológiával kapcsolatban vannak viták. Kezdve az implicit fogalommal, amelyet egyes kutatók kifejezetten a mérési eljárások jellegzetességére vonatkoztatnak, tehát úgy írják le a mérési eljárást, mint ami pszichológiai attribútumokat (pl. attitűdöket) mér anélkül, hogy az alanyt megkérdeznék, verbálisan beszámoltatná az adott kérdésről (pl. Fazio és Olson, 2004, idézi Payne és Gawronski, 2010). Míg például Banaji (2001) egy olyan konstruktum leírására használja az implicit fogalmat, amely olyan feladatokon keresztül hozzáférhető, melyek megoldása nem kíván tudatos introspekciónak, és ami olyan pszichológiai attribútumokra vonatkozik, melyek az introspekciónak számára elérhetetlenek. Ezzel ő sokkal inkább a kognitív folyamatokra vonatkoztatja az implicit fogalmat. A fogalmi keveredés egyik feloldása lehet DeHouwer és Moors (2010) javaslata, miszerint a mérési eljárásokat nevezzük direktnek és indirektnek, míg a mérendő folyamatokat explicitnek és implicitnek.

INDIREKT MÉRÉSI ELJÁRÁSOK

Maradva a fent bevezetett distinkciónál, az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – bemutatunk néhány indirekt mérési módszert, köztük a tanulmányunk fókuszában álló, s egyben a leggyakrabban használt Implicit Asszociációs Tesztet is. Történetileg haladva az első indirekt mérőeljárás az értékelő előfeszítés (Evaluative Priming Task) volt. Az EPT, azaz az értékelő előfeszítéses helyzetben az előfeszítő egy attitűdtárgy (pl. fehér arc), amit rövid ideig (200 ms) exponálnak, majd felvillantanak az értékelés szempontjából kongruens (+) vagy nem kongruens (–), de jelentésében független, tehát a fehér archoz nem asszociálódó célt (pl. virág).

A vizsgálati személy annál gyorsabban mondja ki a „virág”-gal kapcsolatos értékelő asszociációját (pl. jó), minél inkább kedveli a fehér arcokat, azaz minél erősebbek az előfeszítővel kapcsolatos pozitív implicit attitűdjei (Fazio et al., 1986). Az értékelő előfeszítés a szociális kogníció területén végzett kutatásokban alkalmazott – összesen 20 – indirekt mérőeljárás között második leggyakrabban idézett (19,2%) (Nosek et al., 2011). A legtöbb kritika az alacsony megbízhatóságára vonatkozik, amit a később kidolgozott tesztek felülmúlnak. Fazio és munkatársai nagy hatású kísérletei után csak jó 10 évvel született meg a jelen tanulmány középpontjában álló IAT (Implicit Association Test).

Az Implicit Asszociációs Teszt tesztelését már 1995-ben megkezdték, végül az IAT-vel kapcsolatos első tanulmány (Greenwald et al., 1998) három évre rá született meg (Banaji, 2001). Az IAT papír-ceruza verziója mellett hamar elterjedtebbé vált a számítógépes teszt. Az eljárás maga a válasz látenciáján alapul, melyet az attitűdtárgy (pl. fehér és fekete

arcok) és az értékelő dimenzió (pl. jó-rossz) párosításának folyamatában kapunk. A papír-ceruza tesztben íkszeléssel, a számítógépes változatban a párosítást billentyűzetek lenyomásával jelzi a kísérleti személy. Az értékelő dimenzió és a poláris attitűdtárgyakkal való párosítások közötti válaszgyorsaságnak a különbsége jelzi az implicit attitűd erejének mértékét. Az EPT és az IAT megegyeznek abban, hogy az értékelő asszociáció erejét tudják mérni. Kipróbálható a teszt itt: <https://implicit.harvard.edu/implicit/hungary/>.

Az IAT a leggyakrabban idézett (43,6%) indirekt mérőeljárás (Nosek et al., 2011). A legfőbb korlátja, hogy csak olyan attitűdöket tud mérni, amelyeket valamihez tudunk viszonyítani. Önmagában például a dohányzással kapcsolatos attitűdünk ezzel a módszerrel nem tesztelhető. Pont ezt a hiátus igyekszik kiigazítani a GNAT (The Go/No-go Association Task). Ezzel szemben a Go/No-go asszociációs feladat az IAT legközelebbi rokonaként, annak továbbfejlesztésével, lehetővé teszi az implicit társas kognitív folyamatok feltárását anélkül, hogy kiegészítő vagy ellentétes tárgyakat kellene bevonnunk. Például a feketék iránti attitűdöket nem csak a fehérek iránti attitűdökkel összevetve tudjuk mérni, hanem önmagukban is. Válasz „határidő” beépítésével a GNAT lecseréli a reakcióidő mérését az érzékenységre mint mért függő változóra. A GNAT úgy méri az implicit attitűdöt, hogy felméri egy célkategória (pl. feketék) és egy jellegzetes tulajdonság két dimenziója (jó vagy rossz) közti asszociáció erejét (Nosek és Banaji, 2001). A GNAT idézettsége 5,2%-os az indirekt mérőeljárások közül (Nosek et al., 2011).

Figyelemre méltó még az egyik legfiatalabb az indirekt eljárások sorában, a rövidít-

tett IAT (The Brief Implicit Association Test). A BIAT az IAT egy olyan verziója, amely egyszerűsített instrukciókat használ és azzal a szándékkal került kialakításra, hogy redukálja az alanyok stratégiáinak spontán változatosságát. Az IAT hét blokkjához és 180 vagy ennél is több feladatához képest a BIAT két blokkra és kevesebb mint 80 feladatra redukálódik. Mindkét kombinált feladatot adó blokkban arra kéri a válaszadókat, hogy az IAT négy kategóriájából (fekete/fehér, jó/rossz) egyszerre csak kettőre fókuszáljanak (pl. fekete vagy jó, majd fehér vagy rossz) (Sriram és Greenwald, 2009). A fentebb felsorolt tesztek legtöbbje kipróbálható itt: <https://dw2.psyc.virginia.edu/implicit/user/yba/mtmm/tasks2.htm>.

A legfrissebb kutatási eredmények meggyőző összefüggésekről számolnak be a különböző indirekt mérőeljárások esetében. Bar-Anan és Nosek tanulmányából (2013) az derül ki, hogy az összes vizsgált módszer közül az IAT és a BIAT rendelkezik a legjobb pszichometriai mutatókkal. Az IAT méltán a leggyakrabban használt módszer belső konzisztenciája, validitása okán és azért is, mert a legkönnyebben adaptálható különböző kutatási alkalmazásokhoz. Mégsem célszerű minden kutatási kérdésben ezt az eljárást választani. Az IAT korlátai abból a struktúrából adódnak, hogy minden esetben ellentétpárok összehasonlítása a feladat (feketé- fehérek, buddhizmus-kereszténység stb.). Ez a kialakítás hozzájárul az IAT erős pszichometriai teljesítményéhez, de korlátokat is jelent a kísérleti alkalmazásban. További nehézségeket jelent, hogy az IAT érzékeny az olyan változókra, mint amilyen a bemutatás sorrendje. Az IAT-nél 16%-kal rövidebb BIAT hasonlóan jó pszichometriai mutatókkal bír, és rugalmasabban alakítható, mint a rögzítettebb formátumú IAT. A GNAT egyfelől majdnem

olyan jó pszichometriai tulajdonságokkal rendelkezik, mint az IAT és BIAT, sőt a GNAT összehasonlító verzióját tesztelve jobban bizonyított a diszkriminancia validitása. Másfelől a GNAT pszichometriai tulajdonságai jelentősen jobbak, ha a gyengén teljesítőket kizárták az elemzésből és jelentősen rosszabbak, ha a jól teljesítőket zárták ki. Ez azt jelenti, hogy a GNAT érzékenyebb arra – vagyis nem mér olyan jól –, ha például a számítógép kezelésében kevésbé jártas vizsgálati személyeket, vagy relatíve gyengébb kognitív kapacitású személyeket tesztel, így nehezebb például különböző korcsoportok közötti összehasonlításokat végezni vele. Az EPT zárja a sort, amennyiben ennek a módszernek legrosszabb a belső konzisztenciája, leggyengébb a kapcsolata más indirekt és direkt mérőeljárással, ugyanakkor vannak olyan kutatási alkalmazások, amikor ez a legjobb alternatíva (Bar-Anan és Nosek, 2013).

Ahogy láthattuk, a tudatos kontrollon kívül eső viselkedésekben, ítélezésekben megnyilvánuló implicit attitűdök mérésének számos indirekt mérési módszere kidolgozott, ezek közül jelen tanulmányban a leggyakrabban alkalmazott és egyben a legjobb pszichometriai tulajdonságokkal rendelkező Implicit Asszociációs Tesztre fókuszálunk.

AZ IMPLICIT ASSZOCIÁCIÓS TESZT

IAT az interneten

A deklaráltan oktatási és kutatási célokat szolgáló IAT weboldal Anthony Greenwald, Mahzarin Banaji és Brian Nosek laboratóriumi kutatásait kiegészítendő, 1998-ban a www.implicit.yale.edu címen jelent meg. Igen hamar nem várt népszerűsége tett szert, s már az első 4 évben 1,2 millió kitöltött tesz-

tet tudhattak maguk mögött. Banaji munkahelyváltásával párhuzamosan, 2003-ban átköltözött az oldal a www.implicit.harvard.edu/implicit címre. 2005-ben a 3 fentnevezett kutató megalapította a Project Implicit nonprofit szervezetet, mely – amellet, hogy működteti az oldalt – az internetes site tudományos támogatását nyújtja. Sean Draine fejlesztette ki az Inquisit nevű szoftvert (<http://www.millisecond.com/download/library/>), mely kísérletek százát képes gyorsan, rugalmasan kialakítani a laboratóriumi és internetes kutatás céljára is (Banaji és Greenwald, 2013).

Magyar IAT az interneten

Magyarország a Project Implicit megalakulása után három évvel, huszonkettedik országgént csatlakozott a Project Implicithez, amikor Somogyi Mónika és Ford Noémi megkezdte a teszt magyar adaptációját (Somogyi, 2008). Jelenleg 39 országban és 24 nyelven hozzáférhető ugyanaz a hét Implicit Asszociációs Teszt: rassz, nem-tudomány, børszín, országok, kor, súly, szexuális irányultság IAT (Banaji és Greenwald, 2013). Az egyes nemzetközi együttműködési partnerek ezeken kívül más témákban is tesznek elérhetővé tesztek, ilyen a magyar nyelvű oldalon a magyar cigány nevek IAT.

A jelen kutatásban az első 5 év Rassz IAT eredményeire fókuszálunk, mely a második legnépszerűbb teszt a magyar nyelvű honlapon.

MÓDSZER

Résztvevők

Toborzás. A kutatásban részt vevő válaszadókat nem választottuk ki előre. A következő ismert csatornák segítségével jutottak el a webcímre: médiatudósítás, keresőprogramok

segítségével, tanári ajánlásra, mivel a pszichológusképzésben tananyagként szerepel a téma, szájról szájra is terjedt a lehetőség híre. A média hatása volt a legszámottevőbb. Egy az Index médiaportálon megjelent cikk (Földes, 2008) a megjelenést követő pár napban több ezer válaszadót vonzott a honlapra.

Demográfia. A demográfiai adatokat választható, önbeszámoló kérdésekkel szereztük, melyeket az IAT-feladatok előtt vagy után kértünk megválaszolni. A rassz IAT kutatásban 2008 februárja és 2013 februárja között részt vevő 6078 fő 93%-ának – aki megválaszolta a demográfiai kérdéseket is – 63%-a férfi, 37%-a nő volt. Érdekes megjegyezni, hogy ez éppen fordított arányt mutat az összehasonlításunk alapját szolgáló nemzetközi mintához képest, ahol a kitöltők 62%-a nő volt, és 38%-uk férfi (Nosek et al., 2007). A magyar nyelvű IAT-t kitöltők 43%-a 25 év alatti, 53%-uk 25–50 év közötti, 4%-uk 50 év fölötti. A válaszolók 98,4%-a európainak; 0,4%-a negridnek vagy mulattnak; 0,3%-a ázsiaiak; 0,9%-a több mint egy rasszhoz vagy más rasszhoz tartozónak vallotta magát.

Mivel a többszörös kitöltés hatással van az eredményekre (ld. később), a 6078 résztvevőből csak 4736 személy adatait használtuk fel az elemzés során.

Eszközök, ingeranyagok

Implicit Asszociációs Teszt. A Rassz IAT ingeranyagai között a fekete és fehér társadalmi csoport bemutatására összesen 12 arcot használunk, ebből 3-3 fehér és fekete férfi, valamint 3-3 fehér és fekete nő arcképét (ld. *1. melléklet*). A személyiségi jogok védelme érdekében az arcképek arckreáló szoftver segítségével készültek, ennek köszönhetően nem felismerhetők az eredeti képeket szolgáltatató emberek.

Önbeszámolóson alapuló direkt, explicit kérdések. Tekintve, hogy az IAT konstrukció úgy mér egy attitűdtárggyal kapcsolatos attitűdöt, hogy közben egy másikhoz kell viszonyítani (pl. fehéret a feketéhez, időset a fiatalhoz), ennek analógiájára egy ún. explicit preferencia kérdésben a válaszadóknak egyidejűleg kell meghatározni, hogy mely csoportot preferálják jobban a másikhoz képest.

Az explicit kérdések között szerepel két *termométer* vagy hőmérőskála. Ez esetben 0–10-ig kell a résztvevőknek külön-külön meghatározni, hogy a feketékkel, illetve a fehérrel kapcsolatban mennyire pozitív (10), semleges (5) vagy negatív (0) érzelmet élnek meg.

A jobboldali tekintélyelvűség skála (Altemeyer, 1981) egy 15 tételes változatát adaptáltuk – ahogyan az a Project Implicit oldalán szerepel –, melyből a jelen elemzéskor azt a 11 tételt vettük figyelembe, amelyek a rassz IAT kutatástól független reliabilitásvizsgálatban beváltak.

A szociális dominancia orientáció skála (Sidanius és Pratto, 2005) egy 12 tételes változatát adaptáltuk – ahogyan az a Project Implicit oldalán szerepel –, melyből a jelen elemzéskor azt a 10 tételt vettük figyelembe, amelyek a rassz IAT kutatástól független reliabilitásvizsgálatban beváltak (ld. *2. melléklet*).

Eljárás

A válaszadók a honlapon (www.implicit.harvard.edu/implicit/hungary) először áttekinthetik az IAT-re vonatkozó előzetes általános és jogi információkat, tudnivalókat. Itt az esetleges rossz érzésre, zavarra is felhívjuk a résztvevők figyelmét, amit az IAT-ből származó visszajelzés okozhat, valamint tájékoztatjuk a kitöltőket a módszer korlátairól. Ezt követően kiválaszthatnak egy feladatot

a nyolc teszt közül. Ezután a program véletlenszerűen mutatja be először vagy az IAT-feladatot, vagy a hozzá kapcsolódó direkt kérdéseket. A résztvevők 8–12 perc alatt végezhetnek az indirekt feladattal és a direkt kérdésekkel, ami után kapnak egy visszajelzést az IAT tesztben született preferenciájukról, s ezt összehasonlíthatják a rassz IAT-t kitöltő számos korábbi résztvevő adatával.

Implicit Asszociációs Teszt. Az IAT esetünkben azt méri, hogy milyen erős asszociációi vannak a résztvevőnek 2 attitűdtárgy (fekete vagy fehér arcok) és 2 értékelő attribútum (jó vagy rossz) között. A különböző attitűdtárgyak és attribútumok példái (arcok és szavak) a számítógép képernyőjének közepén jelennek meg, és a résztvevőknek az a feladata, hogy a billentyűzet 2 gombjának segítségével – amilyen gyorsan csak lehetséges – kategorizálják őket a fenti 4 kategória valamelyikébe.

Hét blokkban jelennek meg a feladatok:

1. 20 feladat az attitűdtárgyak példáinak szortírozására (pl. fekete arcok felvillanása esetén E gomb, fehér arcok felvillanása esetén I gomb megnyomása)
2. 20 feladat az értékelő attribútumok példáinak szortírozására (pl. jó szavak felvillanása esetén E gomb, rossz szavak felvillanása esetén I gomb megnyomása)
3. 20 feladat mind a 4-féle példa szortírozására, egy attitűdtárgy egy értékelő attribútummal kapcsolódik az egyik gombhoz, s a másik attitűdtárgy a másik értékelő attribútummal kapcsolódik a másik gombhoz (pl. fekete arcok vagy jó szavak felvillanása esetén E gomb, fehér arcok vagy rossz szavak felvillanása esetén I gomb megnyomása)
4. 40 feladat ugyanazzal a szortírozási szabállyal, mint a 3. blokkban
5. 40 feladat ugyanúgy az attitűdtárgyak példáinak szortírozására, mint az 1. blokk-

ban, csak megfordítva (pl. fehér arcok felvillanása esetén E gomb, fekete arcok felvillanása esetén I gomb megnyomása)

6. 20 feladat mind a 4-féle példa szortírozására, egy attitűdtárgy egy értékelő attribútummal kapcsolódik az egyik gombhoz, s a másik attitűdtárgy a másik értékelő attribútummal kapcsolódik a másik gombhoz, csak az 5. blokkban történt cserének megfelelően (pl. fehér arcok vagy jó szavak felvillanása esetén E gomb, fekete arcok vagy rossz szavak felvillanása esetén I gomb megnyomása)

7. 40 feladat ugyanazzal a szortírozási szabállyal, mint a 6. blokkban.

A 3., 4., 6., 7. blokkok képezik elsősorban az elemzés tárgyát. Ha a résztvevő gyorsabban reagál akkor, amikor a fekete arcok és a rossz szavak kapcsolódnak ugyanahhoz a billentyűhöz (és fehér arcok a jó szavakkal a másikkhoz), akkor ez feltételezi a fehér arcok implicit asszociációját a fekete arcokhoz képest. Mivel a korábbi kutatások tanúsága szerint (Greenwald et al., 1998; Lane et al., 2007; Bar-Anan és Nosek, 2013) az ingerek bemutatási sorrendjének van hatása az eredményekre, ezt a hatást kompenzálendő, a vizsgálatban részt vevők random sorrendben kapták a feladatokat. Volt, aki a fekete-rossz/fehér-jó párosítással kezdte az IAT-t (3., 4. blokk), majd a második feladatában fehér-rossz/fekete-jó párosítást (6., 7. blokk) kellett végigcsinálnia, másoknál pedig pont fordítva.

Az internetes adatgyűjtés sajátosságai

Ez a kutatás nyitott hozzáférésű, a klasszikus laboratóriumi vizsgálatokkal szemben mindenki számára hozzáférhető, ebből fakadóan a válaszadók maguk döntötték el, hogy részt vesznek a kutatásban, erre nem lettek előre felkérve, s ugyanazok a személyek ugyanazt

a feladatot (esetünkben a rassz IAT-t) többször is elvégezhetők különböző időpontokban. Tekintettel arra, hogy ennek a tényezőnek az eredményekre szignifikáns hatása van, az elemzéseink során csak azoknak a személyeknek az adataival foglalkoztunk, akik életükben először töltötték ki IAT-t (ld. később).

Önszelektálás. A tény, hogy a kutatás alanyai maguk jelentkeznek a vizsgálatban való részvételre, kizárja azt a lehetőséget, hogy a minta véletlenszerű legyen. Az iskolai végzettség tekintetében például a következő torzítás mutatkozik a népesség arányaihoz képest. Míg a KSH adatait alapul véve (KSH, 2011) a magyar népesség 40,1%-ának van legalább érettségije és 28%-a rendelkezik főiskolai vagy egyetemi diplomával, mintánk 35,7%-a legalább érettségizett és 54,3%-a rendelkezik vagy főiskolai/egyetemi diplomával, vagy emellett egyéb fokozattal. Azonban ha a később ismertetésre kerülő elemzést tekintjük, azt láthatjuk, hogy az iskolai végzettség kis hatásmérettel bír az explicit és az implicit eredményekre nézve. Az önszelektálás ellenére mindenképpen változatosabb egy ilyen minta, mint a gyakran alkalmazott egyetemi hallgatókból álló homogén minták. S a legnagyobb előnye a webalapú adatszerzésnek a szokásosnál nagyobb elemszámú minta.

Többszöri részvétel. Az oldal korlátlan hozzáférése okán ellenőrizetlen volt, hogy egy vizsgálati személy hányszor vett részt a vizsgálatban. Míg ez a nagy nemzetközi összehasonlítások esetén nem hozott szignifikáns különbséget (Nosek et al., 2002b), addig a jelen kutatásban, ahol az elemszámok csekélyebbek, igen. Az eredmények között alább ezt is bemutatjuk.

Elemzések

Az asszociációk erősségére vonatkozó mérések esetében a Greenwald és mtsai (2003) által kifejlesztett algoritmust alkalmaztuk, melynek eredménye egy speciális mutató, a D-érték. Ez a mutató kapcsolatban áll a szignáldetekciós elméletben alkalmazott d' méréssel, valamint az átlagok közötti különbségek hatásméretét jelölő Cohen-féle d -értékkel (Cohen, 1992; Greenwald et al., 2006). Természetesen az elemzésben csak azok a válaszadók vettek részt, akik végig jól követték az utasításokat és be is fejezték a tesztet. Azokat a próbákat, ahol a reakcióidő 10 000 ms-nál nagyobb vagy 400 ms-nál kisebb volt, eltávolítottuk. Azokat a résztvevőket is eltávolítottuk az elemzésből, akiknek minden próbáját figyelembe véve több mint 10%-ban kisebb volt a reakcióidő 300 ms-nál. Minden résztvevőnek a D-értéke az IAT kétféle tömbjében kapott reakcióidők átlagából született meg. Konkrétabban a résztvevőknek a két ingerpárosítás feltételben mutatott átlagos választenciái közötti különbség, azaz a 3. és a 6. blokk átlagos reakcióidő-különbségei, osztva ezen két blokk minden feladatának szórásával; valamint a 4. és a 7. blokk átlagos reakcióidő-különbségei, osztva ezen két blokk minden feladatának szórásával, s végül ezt a két hányadost átlagolva. Az így született D-érték -2 és $+2$ között mozoghat attól függően, hogy az IAT feladatban melyik feltételt volt könnyebb megtanulni a résztvevőnek. A 0 érték azt jelenti, hogy a két feltételben nem volt különbség a választenciákban, míg a pozitív vagy negatív értékek az egyik vagy másik csoport preferenciájaként értelmezhetők (Greenwald et al., 2003) (ld. 1. táblázat).

1. táblázat. Az IAT D-értékének kiszámítására vonatkozó algoritmus (Greenwald, 2003)

1. Törli azokat a próbákat, ahol 10 000 ms-nál hosszabb a reakcióidő
2. Nem ad értékelést azoknak a személyeknek, akiknek próbái több mint 10%-ában rövidebb volt a reakcióidő 300 ms-nál
3. Kiszámolja a szórást a 3. és 6., valamint a 4. és 7. blokk minden próbájára
4. Kiszámolja az átlag-válaszlatenciákat a 3., 4., 6., 7. blokkokban
5. Kiszámolja az átlagok közötti különbségeket (6. blokk átlaga–3. blokk átlaga) és (7. blokk átlaga–4. blokk átlaga)
6. Minden kapott különbséget eloszt a hozzá tartozó szórással
7. $D = a$ kapott két hányados átlaga

Adatközlés

A nagy elemszámú minta okán a szignifikanciasziteknek nem sok értelmük van, mivel a legkisebb különbség is szignifikáns lehet, emiatt átlagos hatásokat és hatásméreteket közlünk (Cohen, 1992), Spearman-féle r korrelációk (a normális eloszlás hiánya miatt) és η_p^2 formájában.

EREDMÉNYEK

Normalitásvizsgálat

A normalitásvizsgálatban a Kolmogorov–Smirnov-próba és a Shapiro–Wilk-próbák szignifikánsak voltak ($\alpha < 0,001$) az általunk vizsgált 4 célváltozó esetén, tehát az adatok nem normális eloszlásúak, s erre való tekintettel a továbbiakban nem paraméteres eljárásokat alkalmazunk.

Korábbi IAT vizsgálatban való részvétel hatása

A többszöri részvétel kiküszöbölésére a következő kérdést használtuk: „Hány IAT-t töltött már ki korábban?” Aki erre a kérdésre azt válaszolta, hogy legalább egyszer oldott már meg ilyen feladatot, azt kivettük a teljes mintából. Az így született ún. konzervatív minta ($N = 4736$ fő), valamint a teljes minta ($N = 6078$)

összehasonlítását tekintve az általunk vizsgált direkt és indirekt mérésekből kapott kiemelt négy célváltozóból 3 esetben szignifikáns különbség ($p < 0,001$) mutatkozott a mediánok egyenlőségét tesztelő Mann–Whitney-próbában (IAT esetében $U = 2\,668\,677$; fekete termométer esetében $U = 2\,593\,873,5$; fehér termométer esetében $U = 2\,629\,938,500$). Csak az explicit preferencia esetében ($U = 2\,079\,922,5$) nincs szignifikáns eltérés ($p > 0,05$) a mediánok között. Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy nem elhanyagolható annak a tényezőnek a hatása, hogy a vizsgálatban részt vevő személy hányadszor vesz részt hasonló vizsgálatban. Tekintettel a fenti eredményekre a további elemzéseket a konzervatív mintán, csak azokkal a vizsgálati személyekkel folytattuk le, akik saját bevallásuk szerint először töltöttek ki IAT-t.

Az indirekt mérés eredményei

A rassz IAT-ben a résztvevők jó vagy rossz szavak osztályozásával egy időben osztályozták fekete vagy fehér arcokat. Az IAT-hatás arra utal összességében, hogy a válaszadók átlagosan automatikus szinten a fehéreket preferálják a fekete arcokkal szemben ($M = 0,47$; $SD = 0,41$) (ld. 3. ábra), ami a nemzeti eredményekkel megegyező irányú implicit attitűdöt fejez ki ($M = 0,37$; $SD = 0,43$) (Nosek, 2007).

Direkt mérések eredményei

A relatív fehér- vagy feketepreferenciára vonatkozó direkt kérdés (ún. explicit preferencia változó, mely értéke 1-től 7-ig terjedt) átlaga 4,78 (SD = 1,036), ami szintén a fehérek enyhe átlagos preferenciáját mutatja. Emellett a fehér termométer (értéke 0-tól 10-ig terjedt) átlaga 6,16 (SD = 1,686), míg a fekete termométer (értéke 0-tól 10-ig terjedt) átlaga 5,07 (SD = 1,886).

A nemzetközi összehasonlíthatóság érdekében Greenwald et al., (2006) eljárása alapján kreáltunk egy összevont explicit változót a célzottan a fehérekre és feketékre vonatkozó 3 direkt kérdés változóiból (ld. 2. melléklet). Különbséget képeztünk a két 11 pontos termométer változóból, ezt elosztottuk saját szórásával; majd a -2-től 2-ig transzformált, eredetileg 7 pontos explicit preferencia változót is elosztottuk saját szórásával; s végül ezt a két hányadost átlagoltuk. Inentől ezzel az egyszerűsített explicit változóval is számoltunk, explicit D néven.

Direkt méréseink között a Szociális Dominancia Orientáció skála esetében a mintában azoknak az eredményét vettük figyelembe, akik a skála reliabilitásvizsgálatában magas Cronbach α értékekkel rendelkező tételleket töltötték ki (N = 2277), ugyanis a program – tekintettel az idői korlátokra – a 12 tétel közül mindannyiszor csak 5 random módon kiválasztott tételt kínált fel a vizsgálati személyeknek. A Jobboldali Tekintélyelvűség Skála esetében hasonlóan jártunk el (N = 1033) (ld. 2. melléklet).

Direkt és indirekt mérések eredményei demográfiai tükörben

A különböző attitűdök tekintetében a *nemi különbségek* a fehér termométer változó kivételével ($p > 0,05$) szignifikánsak voltak

($p < 0,001$) az egy szempontos varianciaanalízis alapján, ám ez a különbség gyenge hatásmérettel ($\eta_p^2 = 0,021$) bír az explicit attitűd tekintetében, az implicit attitűdök tekintetében pedig elhanyagolható a nem hatásmérete ($\eta_p^2 = 0,005$). Ez a hatásméret a nemzetközi adatokat tekintve nagyon hasonlóan alakul a rassz IAT esetében: az explicit attitűdöt tekintve kicsinek számít ($\eta_p^2 = 0,015$), az implicit attitűdnél pedig elhanyagolható ($\eta_p^2 = 0,007$) (Nosek et al., 2007).

A Spearman-féle korreláció eredményei szerint az *életkorral* sem az explicit ($\rho = -0,026$), sem az implicit attitűdök ($\rho = -0,021$) nem korrelálnak. A különböző *korcsoportok* hatásmérete is elenyésző mind az implicit attitűd tekintetében ($\eta_p^2 = 0,003$), mind az explicit attitűdöt vizsgálva ($\eta_p^2 = 0,006$). Ez az eredmény a nemzetközi adatokat szemlélve még inkább a jelentéktelen hatásméret irányába mutat mindkét típusú attitűd esetében ($\eta_p^2 = 0,000$) (Nosek et al., 2007).

Az explicit ($\rho = 0,082$) és az implicit attitűdök ($\rho = 0,04$) a magyar adatokat vizsgálva a *vallásosság mértékével* sem korrelálnak. A *vallási hovatartozás* – hasonlóan a nemhez – az implicit attitűd tekintetében elenyésző hatásméretet mutat ($\eta_p^2 = 0,007$), míg az explicit attitűdöt tekintve kicsi a hatásmérete ($\eta_p^2 = 0,024$).

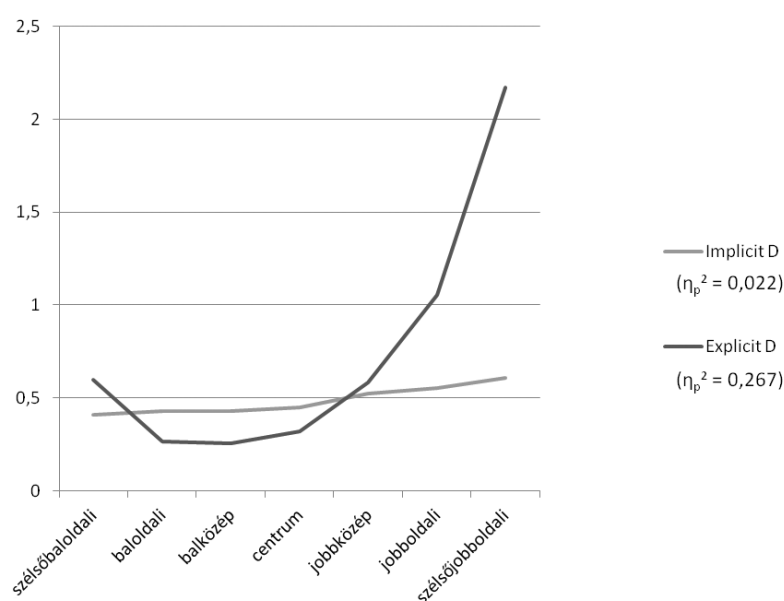
Az *etnikai hovatartozás* hatásmérete a magyar mintán elenyésző mind az implicit attitűd tekintetében ($\eta_p^2 = 0,006$), mind az explicit attitűdöt vizsgálva ($\eta_p^2 = 0,008$). Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a magyar nyelvű IAT kitöltői 98%-ban többségi magyarnak vallották magukat, míg az összehasonlításunk alapját szolgáló nemzetközi adatokat szolgáltató résztvevőknek csak 72%-a volt többségi, fehérbőrű amerikai, s itt egy közepes hatásmérettel lehet számolni ($\eta_p^2 = 0,087$) (Nosek et al., 2007).

Az iskolai végzettség hatásmérete sem éri el a kis mértéket sem az implicit attitűd tekintetében ($\eta_p^2 = 0,003$), sem az explicit attitűdöt vizsgálva ($\eta_p^2 = 0,005$).

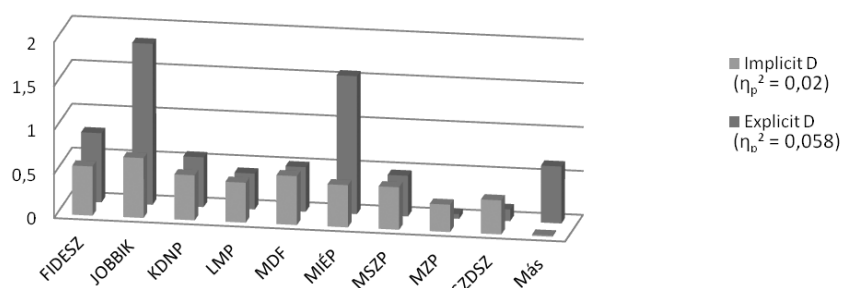
A politikai identitás az eddigi tényezők-höz képest jelentősebb kapcsolatot mutat a mért attitűdökkel: minél inkább a szélső-jobboldal irányába tart a válaszadók identitása, annál erőteljesebb fehérpreferenciáról számolnak be (ld. 1. ábra). Az összevont explicit mutatóban nemcsak szignifikáns különbség van a különböző politikai identitású csoportok véleménye között ($F = 182,779$; $p < 0,001$), de ez a hatásméret nagyon erős ($\eta_p^2 = 0,267$). A szociális dominancia orientáció tekintetében az egyes csoportok közötti szignifikáns különbség ($F = 18,118$; $p < 0,001$) mellett a hatásméret közepes ($\eta_p^2 = 0,065$). A jobboldali tekintélyelvűség skálán az egyes csoportok közötti szignifikáns különbség ($F = 11,338$; $p < 0,001$) mellett a hatásméret közepes ($\eta_p^2 = 0,116$). Az IAT tesztben is szignifikáns a különbség az egyes csoportok között ($F = 13,668$; $p < 0,001$), de ez

egy kicsi hatásméretnek számít ($\eta_p^2 = 0,022$). A nemzetközi mérések ugyan a politikai orientációt 6 pontos Likert-skálán nézték a liberális és a konzervatív szélső értékekkel, mégis érdemesnek tartjuk megjegyezni, hogy a hatásméretetek mind az explicit ($\eta_p^2 = 0,031$), mind az implicit mérés esetében ($\eta_p^2 = 0,011$) kicsik voltak (Nosek et al., 2007).

Az elemzésben részt vevők közül 1787-en válaszoltak a politikai párttagságra vonatkozó kérdésre is. Az összevont explicit mutató esetében mért szignifikáns különbség ($F = 10,0$; $p < 0,001$) a különböző párttagságú csoportok véleménye között közepes hatásmérettel bír ($\eta_p^2 = 0,058$), míg az implicit mutató esetében mért szignifikáns különbség ($F = 3,647$; $p < 0,001$) a különböző párttagságú csoportok véleménye között kicsi hatásméretet mutat ($\eta_p^2 = 0,02$). A 2. ábrán látható, hogy a Jobbik és a MIÉP szimpatizánsai különösen az önbeszámoláson alapuló kérdések esetében kiugróan szélsőségesen nyilatkoztak a feketék és a fehérek preferenciájának kérdésében.

1. ábra. Az explicit és implicit attitűdök átlagai a politikai identitás függvényében

2. ábra. Az explicit és implicit attitűdök átlagai a párttagság függvényében

Direkt és indirekt mérések eredményeinek kapcsolata

A korábbi kutatásokkal (Greenwald et al., 1998; Banaji, 2001; Nosek et al. 2002b; Nosek et al., 2007) összhangban lévő eredmény a jelen kutatásban is az implicit és explicit mutatók alacsony korrelációja ($\rho = 0,26$) (ld. 2. táblázat).

A nemzetközi összevetés mellett csak a magyar mintán bemutatjuk az implicit és explicit mutatók közötti összefüggést a szociális dominancia orientáció (SDO) és a jobboldali tekintélyelvűség (RWA) skáláival is (ld. 3. táblázat). Az adatok tanúsága szerint az explicit és az implicit mutatók közötti korreláció hatásmérete a legnagyobb (Cohen $d = 0,53$).

MEGVITATÁS

A rassz IAT kutatásban született magyar adatok a legtöbb vonatkozásban hasonló tendenciákat mutatnak, mint a nagy elemszámú nemzetközi kutatásokban mért adatok. A vizsgálatban részt vevők átlagosan a fehér arcokat, a számukra ismerősebb, többségi embereket preferálják mind az explicit, mind az implicit mérések tanúsága szerint. A leginkább figyelemreméltó eredmény a magyar mintán a politikai identitás vonatkozásában született: a hazai mintában a résztvevők po-

litikai identitása különösképp a direkt mérési eljárások esetében nagyobb hatásméretet mutatott, azaz minél inkább szélsőjobboldali a vizsgálatban részt vevő identitása, annál szélsőségesebben képviseli a fehérek preferenciáját és nem leplezi egyben a feketékkel szembeni ellenérzését.

Jogos kérdésként merülhet fel, hogy vajon ugyanezek az eredmények születtek volna-e akkor is, ha a vizsgálati személyek a laboratóriumban, ellenőrzött körülmények között végzik el a feladatokat.

Nemzetközi eredmények azt bizonyítják, hogy az interneten kapott eredmények összhangban vannak a laboratóriumi kutatások eredményeivel, feltéve, hogy a következtetéseket körültekintően vonjuk le (Nosek et al., 2000); magyar mintán még nem állnak rendelkezésre ezt bizonyító adatok.

Az internetes és a laboratóriumi körülmények között gyűjtött adatok abban a tekintetben is összecsengenek, hogy az implicit attitűdök változatos összefüggéseket mutatnak az explicit attitűdökkel, erősebb kapcsolat mutatkozik a politikai és a matematikai attitűdök területén, és gyengébb kapcsolat figyelhető meg az életkorral, a rasszokkal (Nosek et al., 2007), valamint az önértékeléssel kapcsolatos attitűdök területén (Nosek et al., 2000).

Az eredmények értelmezésekor fontos újra elgondolkodnunk az IAT reliabilitásával, validitásával kapcsolatos kutatásokról is.

2. táblázat. Magyar és nemzetközi (Nosek et al., 2007) implicit és explicit attitűdök összevetése

Rassz IAT			Implicit			Explicit		I-E
	N	M	SD	d	M	SD	d	r
Nemzetközi	732 881	0,37	0,43	0,86	0,26	0,73	0,36	0,31
Magyar	4 736	0,47	0,41	1,14	0,39	0,92	0,42	0,26

3. táblázat. A direkt és indirekt mérőeljárások eredményeinek kapcsolatairól

		Explicit D	Implicit D	SDO össz.	RWA össz.
Explicit D	Spearman's rho	1,000	,259**	,241**	,123**
	p	.	,000	,000	,003
	N	1637	1637	1624	573
Implicit D	Spearman's rho	,259**	1,000	,123**	,113**
	p	,000	.	,000	,003
	N	1637	2277	1920	667
SDO össz.	Spearman's rho	,241**	,123**	1,000	,178**
	p	,000	,000	.	,000
	N	1624	1920	1920	667
RWA össz.	Spearman's rho	,123**	,113**	,178**	1,000
	p	,003	,003	,000	.
	N	573	667	667	667

Számos kutatás foglalkozik a teszt-reteszt reliabilitással, 0,25–0,69 között mozgó korrelációs értékeket mutattak az 1 napon, 1 héten, 2 héten, 1 hónapon, 1 éven belül ismételt vizsgálatok (Lane et al., 2007). Más indirekt mérőeljárásokkal történő összehasonlító vizsgálatok eredményei szerint az IAT rendelkezik a legerősebb belső konzisztenciával, validitással, és az IAT a legjobban adaptálható különböző kísérleti feltételekhez (Bar-Anan és Nosek, 2013).

Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy ha az IAT mint tesztkonstrukció megbízható és érvényes feladatnak bizonyul is, ez nem jelenti azt, hogy bármelyik egyszerű IAT-feladat a legjobb mérője az adott célkonstrukciónak. Ennek okán alkalmaztunk mi is a nemzetközi szakirodalommal összhangban direkt mérőeljárásokat is a téma alaposabb feltérképezése céljából.

Attitűdinális disszociáció

A direkt és indirekt mérőeljárások eredményeinek együttjárása hullámzó, esetünkben (a magyar mintán $r = 0,26$) alacsony. Az attitűdinális disszociáció jelenségére különböző magyarázatok léteznek. A *szimpla reprezentáció* mellett állást foglalók szerint egyetlen attitűd különféle méréseiről van szó, amit különböző extraattitűdinális folyamatok befolyásolnak, s ez okozza a disszociációt. A *kettős reprezentáció* hívei szerint a különböző mérések az attitűdök különböző formáira vonatkoznak (tudatos vs. tudattalan, explicit vs. implicit). A kettős reprezentáció elképzelésének egy változata szerint az önbeszámoláson alapuló mérések a személyes attitűdökre reflektálnak, míg az IAT a nem attitűdinális kulturális vagy szemantikus tudásra (Greenwald és Nosek, 2008).

Devine (1989) is ehhez hasonló véleményen van, amikor megkülönbözteti a sztereotípiáról való tudást és a sztereotípiát jóváhagyását. Bárhol élünk is a világban, elkerülhetetlenül megtanuljuk az adott kultúra sztereotípiáit, ami azt jelenti, hogy a sztereotípiák automatikusan mindenkinél aktiválódnak, a személyesen jóváhagyott hiedelmek viszont az egyén értékeinek és motivációinak függvényében változnak.

Ez a kérdés még nem teljesen tisztázott, számos kutatás és elméleti finomítás szükséges a kikristályosításához, mégis ha számot vetünk azzal, ahol 2013-ban tart a szociálpszichológia, leszögezhetjük, hogy McGuire (1998) nem állt távol az igazságtól, amikor 20 éve kijelölte a jelen korszak fő kutatási témáját, valamint megjósolta, hogy az elméletek és módszerek a rendszerek elemzésére fognak koncentrálni.

SUMMARY

APPLYING THE RACE IMPLICIT ASSOCIATION TEST (RACE IAT) IN A HUNGARIAN SAMPLE

Background and aims: Since the first publication of the Implicit Association Test (IAT) the indirect measurement methodology evolved substantially in the field of social cognition. The aim of this study is to compare Hungarian research data to international results of the Race IAT measuring the preferences of black or white faces collected in the past five years by the server of Project Implicit (<https://implicit.harvard.edu/implicit/hungary/>). *Methods:* IAT is a typical psychological research method that can be used online through the Internet. The IAT can be easily adapted to different areas such as social attitudes, stereotypes, political attitudes or self-esteem. In addition, it has low administration overhead and acceptable reliability, which is usually a little lower than those of most conventional questionnaires. *Results:* Both the direct and indirect measurement methods of the 4736 participants show that on average the white, European and familiar faces are preferred. While this attitude is not influenced by age and religion, extreme right-wing respondents do not hide their white preference and repugnance against black people. In particular, self-reported measures of political attitudes showed high effect-size. *Discussion:* Since previous studies proved that data collected over the Internet are corresponded to those gained under laboratory conditions, the results should be interpreted carefully also taking into account that the research sample consists of voluntary participants.

Keywords: research in internet, Implicit Association Test, Race IAT, Likert attitude scale

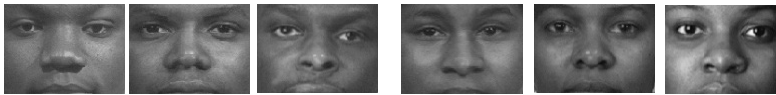
IRODALOM

- ALTEMEYER, B. (1981): *Right-wing authoritarianism*. University of Manitoba Press, Winnipeg.
- BANAJI, M. R. (2001): Implicit attitudes can be measured. In ROEDIGER, H. L., NAIRNE, J. S., NEATH, I., SUPRENTANT, A. (eds.): *The nature of remembering: Essays in honor of Robert G. Crowder*. American Psychological Association, Washington DC. 117–149.
- BANAJI, M. R., HARDIN, C., ROTHMAN, A. J. (2003): Implicit sztereotipizálás a személyekről alkotott ítéletekben. In BANAJI, M. R. (szerk.): *Rejtőzködő attitűdök és sztereotípiák*. Osiris Kiadó, Budapest. 64–90.
- BANAJI, M. R., GREENWALD, A. G. (2013): *Blindspot: Hidden biases of good people*. Delacorte Press, Cambridge.
- BAR-ANAN, Y., NOSEK, B. A. (2013): A comparative investigation of seven indirect measures of social cognition. (*In press*)
- COHEN, J. (1992): A power primer. *Psychological Bulletin*, 112, 155–159.
- DE HOUWER, J., MOORS, A. (2010): Implicit measures: Similarities and differences. In GAWRONSKI, B., PAYNE, B. K. (eds.): *Handbook of implicit social cognition: Measurement, theory, and applications*. Guilford Press, New York, NY. 1–15.
- DEVINE, P. G. (1989): Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 5–18.
- FAZIO, R. H., SANBONMATSU, D. M., POWELL, M. C., KARDES, F. R. (1986): On the automatic activation of attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 229–238.
- FÖLDES A. (2008. április 3.): Rasszista vagy? <http://index.hu/tudomany/iat0401/> (*Letöltve: 2014. február*).
- GAWRONSKI, B., PAYNE, B. K. (eds.) (2010): *Handbook of Implicit Social Cognition: Measurement, Theory, and Applications*. Guilford Press, New York.
- GREENWALD, A. G., BANAJI, M. R. (1995): Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102, 4–27.
- GREENWALD, A. G., NOSEK, B. A. (2008): Attitudinal dissociation: What does it mean? In PETTY, R. E., FAZIO, R. H., BRINOL, P. (eds.): *Attitudes: Insights from the New Implicit Measures*. Erlbaum, Hillsdale, NJ. 65–82.
- GREENWALD, A. G., MCGHEE, D. E., SCHWARTZ, J. L. K. (1998): Measuring individual differences in implicit cognition: The Implicit Association Test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1464–1480.
- GREENWALD, A. G., NOSEK, B. A., BANAJI, M. R. (2003): Understanding and using the Implicit Association Test 1.: An improved scoring algorithm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 197–216.
- GREENWALD, A. G., NOSEK, B. A., SRIRAM, N. (2006): Consequential validity of the Implicit Association Test: Comment on the article by Blanton and Jaccard. *American Psychologist*, 61, 56–61.
- http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00 (2011) (*Letöltve: 2014. február*).
- LANE, K. A., BANAJI, M. R., NOSEK, B. A., GREENWALD, A. G. (2007): Understanding and using the Implicit Association Test IV.: What we know (so far) about the method.

- In WITTENBRINK, B., SCHWARTZ, N. (eds.): *Implicit measures of attitudes*. The Guilford Press, New York, NY. 59–102.
- MC GUIRE, W. J. (1998): A pol-pszi kapcsolat: egy hosszú történet három szakasza. In HUNYADY GY. (szerk.): *Történeti és politikai pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest. 20–41.
- NOSEK, B. A., CUNNINGHAM, W., BANAJI, M. R., GREENWALD, A. G. (2000): Measuring Implicit Attitudes on the Internet. *Meeting for the Society of Personality and Social Psychology*. February 2000, Poster, Nashville, TN.
- NOSEK, B. A., BANAJI, M. R. (2001): The go/no-go association task. *Social Cognition*, 19, 161–176.
- NOSEK, B. A., BANAJI, M. R., GREENWALD, A. G. (2002a): E-Research: Ethics, security, design, and control in psychological research on the internet. *Journal of Social Issues*, 58, 161–176.
- NOSEK, B. A., BANAJI, M. R., GREENWALD, A. G. (2002b): Harvesting inter group attitudes and stereotypes from a demonstration website. *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 6, 101–115.
- NOSEK, B. A., SMITH, F. L., HANSEN, J. J., DEVOS, T., LINDNER, N. M., RATLIFF (RANGANATH), K. A., SMITH, C. T., OLSON, K. R., CHUGH, D., GREENWALD, A. G., BANAJI, M. R. (2007): Pervasiveness and correlates of implicit attitudes and stereotypes. *European Review of Social Psychology*, 18, 1–53.
- NOSEK, B. A., HAWKINS, C. B., FRASIER, R. S. (2011): Implicit social cognition: from measures to mechanisms. *Social Trends in Cognitive Sciences*, 15, 152–159.
- PAYNE, B. K., GAWRONSKI, B. (2010): History of implicit social cognition. In GAWRONSKI, B., PAYNE, B. K. (eds.): *Handbook of implicit social cognition: Measurement, theory, and applications*. Guilford Press, New York, NY. 1–15.
- SIDANIUS, J., PRATTO, F. (2005): *A társadalmi dominancia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- SOMOGYI M. (2008): A szubjektum objektívebb mérése. Az Implicit Asszociációs Teszt hazai adaptációja. *Mi/Más Konferencia, Eger, március 19–20*.
- SRIRAM, N., GREENWALD, A. G. (2009): The Brief Implicit Association Test. *Experimental Psychology*, 56, 283–294.

MELLÉKLETEK

1. melléklet: A rasz IAT ingeranyagai

Címkék	Inger
Rasszokkal kapcsolatos attitűdök (arcok) Európai amerikaiak:	3 férfi 3 nő
Afrikai amerikaiak:	3 férfi 3 nő
Értékelő tételek:	Élvezet, Szerelem, Béke, Csodálatos, Gyönyör, Ragyogó, Nevetés, Boldog
Jó	Gyötrődés, Rettenetes, Szörnyű, Undok, Gonosz, Borzasztó, Hiba,
Rossz	Bántalom

2. melléklet: A kérdőív tételei

Demográfiai kérdések:

Nem, életkor, ország állampolgárság szerint, ország lakóhely szerint, etnikai hovatartozás, rasz, iskolai végzettség területe, foglalkozás, vallási hovatartozás, vallásosság mértéke, politikai identitás, párthovatartozás

Önbeszámoláson alapuló direkt/explicit kérdések:

Explicit preferencia: Melyik állítás jellemzi Önt leginkább?

Erősen preferálom a fehér embereket a fekete emberekhez képest.

Közepesen erősen preferálom a fehér embereket a fekete emberekhez képest.

Enyhén preferálom a fehér embereket a fekete emberekhez képest.

Egyformán kedvelem a fekete és a fehér embereket.

Enyhén preferálom a fekete embereket a fehér emberekhez képest.

Közepesen erősen preferálom a fekete embereket a fehér emberekhez képest.

Erősen preferálom a fekete embereket a fehér emberekhez képest.

Termométer: Osztályozza 0–10-ig!

Milyen érzelmeket ébresztenek Önben a fekete emberek?

Milyen érzelmeket ébresztenek Önben a fehér emberek?

Szociális Dominancia Orientáció Skála (Sidanius és Pratto, 1999; ford.: Somogyi M., Ford N., 2008)

Az alábbi tételekkel kapcsolatosan 1–6-ig kellett osztályozni az egyetértést/egyet nem értést.

1. Vannak alacsonyabb- és felsőbbrendűek.

2. Ahhoz, hogy elérj a célod, néha szükséges erőszakot alkalmazni más csoportokkal szemben.

3. Helyénvaló, hogy egyes csoportok több esélyt kapnak az életben másoknál.

4. Ahhoz, hogy boldoguljunk az életben, néha át kell gázolnunk másokon.

5. Ha bizonyos csoportok a helyükön maradnának, kevesebb problémánk volna.

6. Talán jó, hogy egyes csoportok fent vannak, mások meg lent.

7. Néha bizonyos csoportokat a helyükön kell tartani.

8. Minden csoportnak egyenlő esélyt kellene adni az életben.
 9. Mindent meg kellene tennünk annak érdekében, hogy egyenlővé tegyük a feltételeket a különböző csoportok számára.
 10. Kevesebb problémánk volna, ha az emberekkel egyenlőbben bánnánk.
 11. A lehetőségekhez képest a jövedelmek kiegyenlítésére kell törekednünk.*
 12. Nem jó, ha van uralkodó csoport a társadalomban.*
- A *-gal jelölt tételek jelen elemzésben nem szerepeltek, mert a reliabilitásvizsgálatban nem volt elfogadható a skálához való illeszkedésük.

Jobboldali Tekintélyelvűség Skála (Altemeyer, 1981; ford.: Somogyi M., Ford N., 2008)

Az alábbi tételekkel kapcsolatosan 1–6-ig kellett osztályozni az egyetértést/egyet nem értést.

1. Hazánknak szüksége lenne egy erőskezű vezetőre, hogy megsemmisítse a társadalomban napjainkban uralkodó radikális és erkölcstelen áramlatokat.
2. Hazánknak szabad gondolkodókra lenne szüksége, akiknek van bátorságuk szembeszállni a dogmákkal, még akkor is, ha ez sok embert felháborít.
3. A „bejártatott módszerek” és a „hagyományos értékek” még mindig az életvitel legjobb alapjai.
4. Társadalmunk jobban járna, ha toleranciát és megértést mutatnánk a hagyományostól eltérő értékek és vélemények iránt.
5. Szigorúan követni kell Isten törvényeit az abortuszról, a pornográfiáról és a házasságról, azok megszegését büntetni kell, mielőtt még késő lenne.
6. A társadalomnak nem erős vezetőre, mint inkább nyitottságra van szüksége az emberek másképp gondolkodásának irányában, mivel a világ nem annyira gonosz vagy veszélyes.
7. A legjobb lenne, ha az újságokat cenzúráznák, hogy az emberek ne tudjanak destruktív és felforgató anyagok birtokába jutni.
8. Sok jó ember ellenszegül az államnak, kritizálja az egyházat és elutasítja a „hagyományos életvitelt”.*
9. Elődeinknek több köszönettel tartozunk azért, ahogyan felépítették társadalmunkat, és véget kell vetnünk a társadalmat romboló erőknek.
10. Az embereknek kevesebb figyelmet kell szentelniük a Bibliára és a vallásra, ehelyett fejleszteniük kell saját erkölcsi értékrendjüket.*
11. Sok radikális, erkölcstelen ember próbál pusztítani; a társadalomnak meg kell őket állítani.
12. Jobb elfogadni a rossz irodalmat, mint cenzúrázni azt.*
13. A tények azt mutatják, hogy erősebben kell fellépniük a bűnözés és a szexuális erkölcstelenség ellen, hogy fenntartsuk a törvényt és a rendet.
14. A társadalom mai helyzete javulhatna, ha a zavarkeltőket méltányosan és emberséggel kezelnék.*
15. Ha a társadalom úgy akarja, minden igaz polgár kötelessége támogatni, hogy megsemmisítsük a gonoszt, mely országunkat belülről mérgezi.

A *-gal jelölt tételek jelen elemzésben nem szerepeltek, mert a reliabilitásvizsgálatban nem volt elfogadható a skálához való illeszkedésük.

Kiegészítő kérdések az IAT-vel kapcsolatban.

Hány IAT-t töltött már ki korábban?